

Malaria, skarlagensfeber i Danmark og Stormfloderne

Indhold

Malaria	1
Stormflodskatastrofen 1825	2
Stormfloden 1872.....	3
Skarlagensfeber.....	4

Malaria

Der har været malaria i Danmark i flere hundrede år.

I 1612 slog den til i København. *Christian den Fjerdes dronning, Anna af Brandenburg*, døde fra 7 små børn. Hun må have fået stikket af malariamyggen her i Danmark (incl. Hertugdømmerne), da hun ikke havde været uden for landets grænser siden giftermålet med kongen. Hun havde dog været på Haderslevhus, hvor et af hendes børn var blevet født.

En meget alvorlig malariaepidemi kom til Danmark i 1831. Den svarede næsten til den Ebola-epidemi Vestafrika oplevede i 2014. På Lolland-Falster blev halvdelen af befolkningen alvorligt syge af malaria. Man vidste godt nok ikke på det tidspunkt at det var malaria.

Man kaldte den alt muligt andet: Gigtfeber – koldfeber – lollandsk feber – tyfus og kolera. De første år (der havde været nogle udbrud i 1809-12) gik det ud over småbørn og gamle mennesker. Man var vant til høj børnedødelighed og de ældre var kun til besvær. Men i 1831 gik det hårdt til. Nu kom der dødsfald blandt familieforsørgere i 30-erne.

I Maribo Amt blev halvdelen af befolkningen – 29.000 personer angrebet. Det var en varm og våd sommer. På næsten hver eneste gård lå der syge. Det kneb med at få køerne malket og få kornet høstet. Afgrøderne stod og rådne på marken.

Af de 29.000 ”syge” døde 10/8 – 10/12 1831: 4% = 1160 i Maribo Amt. De præster, der holdt sig raske, måtte gå på omgang og besøge begravelserne. I Allerslev Sogn i Sydsjælland døde ca. 31 personer i høsten 1831 af malaria/ gigtfeber/koldfeber. I Mern Sogn gik det næsten lige så hårdt til. Dødstallet var 5 gange så højt som fødselstallet. I Jungshoved Sogn døde 22 mænd. Der blev født 3 drenge i samme periode.

På Sydlangeland var dødstallet kun det dobbelte af fødselstallet; men det strakte sig over nogle længere perioder. Før 1862 blev det kun kaldt brystsyge, koldfeber og gigtfeber. Bedemanden døde i 1831 af gigtfeber 33 år gammel. I 1860 døde bedemanden også efter et længerevarende sygdomsforløb. I januar 1860 døde min tipoldefar og tipoldemor med 10 dages mellemrum af koldfeber (malaria) på Flintegården i Magleby sogns Vesteregn i Sydlangeland.

På Øbjerggaard, Køng Fabrik og det tilhørende Blegen i Vintersbølle ved Vordingborg gik det grueligt galt. Mange af husmændene og fabriksarbejderne blev syge af den over hele Sjælland herskende Land-Sygdom (Malaria), der især hjemsøgte begge virksomheder på fabrikken.

Den foranledigede standsning af væverierne hele sommeren 1831 og fordrede mange ofre, især af mændene, der efterlod enker i yderste nød, og andre var sløve og afkræftede af sygdommen i flere år.

Sådan lyder dr. phil. Holger Munks beretning i hans Vintersbøllehistorie.

Først i 1862 blev der rigtigt sat navn på sygdommen – *Malaria*.

På Lolland gik den under navnet: *Den Lollandske Feber* eller bare feberen. Den er også beskrevet på nettet under det navn. Ingeniørernes fagblad: "Ingeniøren" behandlede også emnet d. 4. april 2008.

Lægen Carl Adam Hansen i Nysted forskede meget i Malaria 1862-90. Han registrerede 164.000 malariatilfælde i Danmark i den periode – 36.500 på Lolland- Falster. Han beskrev det meget indgående i Historisk Samfund for Lolland- Falsters Aarbog for 1913. Han beskrev også, at det gik hårdt ud over befolkningen på de lave arealer ved Rødby Fjord, Nakskov og Saxkøbing Å. Hvorimod de på den lollandske højderyg, Nysted-Ravnsborg, gik næsten fri.

I 1886 var der i Nakskov Købstad: 291 tilfælde, i Rødby: 59 og Saksøbing: 46; men i Nysted kun 2 og i Maribo 16 tilfælde.

Før 1862 var der 4 kraftige bølger. Det skete ofte varme fugtige somre 10/8 – 10/12. Der var 4 slemme årstal: 1831 – 1846 – 1852 – 1857-58. Der var også nogle tilfælde i 1872. Den ophørte først helt omkring 1912. Dødsfaldene skete ofte i eftersommeren; men da sygdommen ikke blev behandlet før efter 1862 (med kinin), var der mange der led i flere år af koldfeber og hver- andendagsfeber.

Lægen P. Panum mente i 1852, at koldfeberen var forsvundet efter den tidligere havde været endemisk; men allerede samme år vendte den kraftigt tilbage. Panum måtte tilbringe et år i Bandholm for at bekæmpe den, inden han blev professor ved universitetet i Kiel i 1853 (1864 måtte han vende tilbage til Københavns Universitet).

Hvad var årsagen til: Malariarens epidemiske optræden: Årsagen er et uendeligt lille levende væsen, der kun bliver synligt ved stærkt mikroskopisk forstørrelse, nemlig *Plasmodium Malariae*. Der er 3 typer af den: 1 tropisk og 2 "nordiske". Den opformerer sig i syge mennesker og Malariamyggen sørger for at bringe smitten videre fra syge til raske mennesker. Plasmodiet kræver en opformeringstemperatur på 16 grader. Malariamyggen kan godt lide fugtige lerede jorder. Det observerede den svenske botaniker Linne også i 1735, hvor han mødte koldfeberen ved de svenske lerede Østersøkyster, der var blevet oversvømmet.

En væsentlig hjælp til bekæmpelsen af malariamyggen var afvanding ved grøfter og dræning samt diger. Det tog mange år at få udført det. I 1866 var kun 7% af jorden i Maribo Amt drænet. I 1896 var 9% af den drænet.

Er denne Nordiske type af malaria kommet fra de russiske og polske floder efter oversvømmelserne, eller er den kommet med skibene fra Guldkysten, hvor Grundtvigs 2 brødre, Jacob døde i 1800 og Niels døde i 1803. De havde begge været præster på Guldkysten. Deres afløser, H. C. Monrad, der efterfølgende var præst i Mern, havde sygdommen med hjem og døde af den i 1825.

Stormflodskatastrofen 1825

I 1825 blev Danmark udsat for en voldsom stormflodskatastrofe. Natten mellem den 3. og den 4. februar 1825 var vandet blevet presset op i den Botniske Bugt, og vandet kom nu væltende tilbage over de østvendte danske kyster. Limfjorden blev fyldt så meget op, at vandet brød igennem ved Harboøre Tange, og Vendsyssel rev sig løs fra Jylland.

Rødbyfjord bredte sig helt indtil Nakskov. 40% af Lolland-Falster kom til, at stå under vand. I Sydsjælland gik det også hårdt ud over Mern, Allerslev og Jungshoved sogne. På Sydlangeland var der også store oversvømmelser i Magleby sogn, Ikke mindst på Vestereggen.

Fra 1825 blev lavet mange planer; men der skulle endnu en stormflodskatastrofe til i 1872, før planerne blev udført; men så gik det også stærkt.

Stormfloden 1872

Omkring den 10. november 1872 var det et meget kraftigt stormvejr i Nordeuropa. Det udviklede sig den 11. november til en ekstrem situation for Danmarks østvendte kyster, da vinden sprang om i nordøst efter, at hele Østersøen og Den botniske Bugt var fyldt godt op med Vand.

Vandstanden steg 3.5 meter ved de østvendte kyster, kombineret med ekstreme vindforhold. 260 skibe strandede mellem København og Møns Klint. Ved Lolland-Falster og Langeland var der også mange forlis.

Ved Præstø – Møn strandede 60 skibe. På 5 af skibene omkom 29 personer. I Danmark omkom 65 søfolk + nogle uregistrerede. Den største stranding i området skete ved Nyord.

Ved Nyord omkom 18 engelske søfolk. Det var en engelsk bark, der var kommet i store vanskeligheder. Søfolkene valgte at gå i redningsbådene. Efterfølgende strandede barken på Nyord Enge. Den eneste overlevende var skibshunden. Den blev ombord.

Kindvig Hoved

Ved Kindvig Hoved strandede en Svendborgjagt med 3 ombord. Den havde sejlet hen over den lille uafmærkede ø Danmarksholm. Den lavede en fure hen over øen, der var synlig 100 år efter. Alle 3 omkom og blev fundet på Kindvig Hoved. Skipperen omfavnedes en tjørnebusk. Styrmanden stod på hovedet i en grøft indviklet i tovværk, og skibsdrengen lå med blødende ansigt slået ind i en stikkelsbærbusk.

Kindvig Hoved blev først til en ø og efterfølgende helt oversvømmet. Det blev et naturdrama for en familie på 3, der satte spor for hele livet for dem. Hans Hansen og hans kone boede på Kindvig Hoved. De havde været på besøg hos hendes forældre, Lars Larsen på Kringlebæk i Sageby den 11. november. Det var et forfærdeligt vejr; men de skulle hjem og passe deres dyr. De lod deres 2 døtre blive hos bedsteforældrene og tog hjem til dyrene. De var nødt til at tage det mindste barn med til Kindvig Enge, da det stadig fik bryst.

Næste morgen var ejendommen en lille ø; men endnu var vandet ikke nået op til beboelsen. Stormen tog til, og op ad dagen begyndte vandet at trænge ind i stuen. De tænkte på at rømme; men hvordan.

Fra Kindvig krogen forsøgte man at få en båd i vandet. Det lykkedes også flere gange; men hver gang kastede stormen båden på land igen. Nu måtte familien op på loftet, hvor der var hø og halm, som man kunne holde varmen nogenlunde i.

I løbet af natten tog stormen yderligere til. De kunne næste morgen se mennesker på land, hvilket holdt livsmodet oppe på dem. I løbet af dagen slog vandet murene ind på staldbygningen, og flåede kreaturerne ud af deres bindsler. De drev nu mod land som lig. En høne drev af sted på en halmknippe, hvor længe det så er gået.

Beboelseshuset rystede ved stormens magt og de kolossale bølgeslag; men det holdt til stormens ende. Om morgenen den 14. november – efter 3 rædselsnætter begyndte stormen at stilne af. To unge mennesker fik efter møje og besvær sat en båd ud fra Kindvig Krog, og efter endnu mere besvær kom de ind til huset. Hans Hansen fik med en brandhage trukket båden ind i læsiden. De kom ombord og blev efterfølgende kørt ind til Kindvig, hvor de fik et måltid mad og en varm seng.

Moderen nægtede at flytte ud på Kindvig Hoved igen. Hans Hansen fik en parcel af sin fædrene gård, og der byggede de så ejendommen Lindhøj.

Ved Rødbyfjord var der også enorme oversvømmelser, hvilket fik sat gang i afvanding og dræning.

Skarlagensfeber

Malariaen førte også en masse følgesygdomme med sig blandt andet Skarlagensfeber. I 1857-58 døde ifølge kirkebogen i Allerslev 4-5 personer af gigtfeber, som den hed på det tidspunkt. Men kirkebogen fortalte også, at 40 børn var døde af skarlagensfeber. Normalt var børnedødeligheden 4-5. Noget lignende var tilfældet i Mern og Jungshoved sogne.

De 3 sogne havde mange fugtige enge som overdrev. Øster Egesborg sogn, der var det største på det tidspunkt, havde næsten ingen skarlagensfeber og markant lavere børnedødelighed. Øster Egesborgs overdrev lå på det høje Kulsbjerg.

På Kullegården ved Tjørnehoved havde de den 3. oktober været til begravelse af den mellemste af deres 5 børn. Da de kom hjem fra begravelsen, lå de 2 andre mellemste børn og var døde. Den ældste var 10 år og overlevede. Den yngste var under ½ år og havde ikke haft malaria og overlevede ligeledes.

Vagn Boberg Nielsen.

Kilder: Historisk Samfund for Lolland-Falster 1913,
Vordingborg Dagblad, "Ingeniøren" og kirkebøger.